

ZSRR. Obecnie prowadzone są w kilku dziedzinach wspólne prace z Centralnym Instytutem Naukowo-Badawczym Floty Morskiej w Leningradzie.

Wzrost polskiej gospodarki morskiej stawia przed Instytutem Morskim coraz więcej problemów. Dla ich rozwiązywania staje się konieczna rozbudowa bazy materialnej i kadrowej Instytutu. Spośród wielu problemów wyłaniających się w planie perspektywnym badań można wskazać na ważniejsze jak: zbadanie gospodarki energetycznej na statkach, opracowanie strony technicznej w kompleksowym badaniu właściwego doboru napędu i sieci dla różnych typów statków rybackich, prace nad ustaleniem kryteriów stateczności różnych typów statków, rozszerzenie badań brzegowych, organizacji stacji brzegowych na brzegu otwartego morza, rozszerzenie badań nad pracą konstrukcji portowych w warunkach ich eksploatacji, uruchomienie nowych badań w dziedzinie technicznej eksploatacji portów, studia nad wyborem nowych ekonomicznie uzasadnionych typów statków i ich optymalnego wykorzystania dla określonych zadań produkcyjnych, studia badawcze nad organizacją pracy w żegludze i w portach nad systematyką cen i kosztów i w tym wpływu rynku na pracę transportu morskiego.

DZIAŁALNOŚĆ MORSKIEGO INSTYTUTU RYBACKIEGO

Rozmiary środowiska morskiego oraz różnorodne kształtowanie się w nim warunków fizycznych i biologicznych wymagają rozległych studiów i badań zarówno w celach poznawczych, jak i praktycznych, związanych z wykorzystywaniem morza przez żeglugę oraz z eksploatacją bogactw morskich. Studia zapoczątkowane zostały przez wyprawy badawcze, które wprawdzie dawały obfite materiały, lecz nie pozwalały na utrzymanie ciągłości obserwacji. Ta ostatnia miała szczególne znaczenie przy eksploatacji ruchomych zasobów morza, jakimi w ogromnej większości są poławiane przez człowieka zwierzęta morskie. Aby eksploatację oprzeć na podstawach naukowych, należało przystąpić do badania środowiska morskiego i życia w nim w sposób bardziej gruntowny, zachowując ciągłość badań i tworząc w tym celu placówki na lądzie. Placówki takie powstawały od drugiej połowy ubiegłego stulecia pod różnymi nazwami: stacji morskich, laboratoriów, muzeów morskich, a później instytutów naukowo-badawczych.

Obok badań nad środowiskiem morskim i życiem organizmów morskich ujawniła się z biegiem czasu konieczność studiów specjalnych dla potrzeb rybołówstwa morskiego, które w drugiej połowie ubiegłego wieku, rozwijając się szybko, przekształcało się w złożony przemysł rybny, w wielu krajach o poważnym znaczeniu. W związku z tym powstała konieczność badań nad sprzętem rybackim, metodami połowów, wykorzystaniem surowca rybnego itp. Zakres działania morskich placówek badawczych zaczął rozszerzać się również i na te ostatnie dziedziny.

W Polsce potrzeba badań morskich znalazła zrozumienie już w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości. Formalnie już w 1921 r. powołano do życia Morskie Laboratorium Rybackie przy ówczesnym Morskim Urzędzie Rybackim. Faktyczna organizacja nastąpiła w 1923 r., gdy powstała placówka w Helu kierowana przez prof. Kazimierza Demela. Już w 1924 r. ukazały się pierwsze prace badawcze z zakresu rybołówstwa morskiego.

W 1928 r. został zorganizowany Morski Instytut Rybacki jako stowarzyszenie korzystające z subsydiów państwowych, a mające na celu wszechstronne popieranie rozwoju rybołówstwa morskiego. Do swych zadań Instytut włączył również opiekę nad placówką naukowo-badawczą i już w 1929 r. nabył dla Morskiego Laboratorium Rybackiego pierwszy statek badawczy — kuter „Ewa”.

Laboratorium w 1922 r. zostało przejęte przez nowo powstałą Stację Morską w Helu z rozszerzonym zakresem badań. Szczególny nacisk położono na badania

południowej części Bałtyku i Zatoki Gdańskiej, przy czym program badań uzgadniano z Międzynarodową Radą Badań Morza w Kopenhadze (*Conseil Permanent International pour l'Exploration de la Mer*), instytucją powołaną do prowadzenia i koordynowania badań na wodach obszaru północnoatlantyckiego. Dla ułatwienia badań w Zatoce otrzymała Stacja łódź motorową „Meduza”. W 1937 r. zapoczątkowano wydawanie samodzielnego biuletynu Stacji Morskiej, zawierającego prace naukowe jej personelu.

W 1938 r. Stacja Morska została przeniesiona do nowo wybudowanego gmachu w Gdyni, w którym przetrwała do wybuchu wojny. W ostatnim roku przed wojną personel Stacji składał się z 8 pracowników naukowych i 7 pracowników pomocniczych. W gronie pracowników naukowych byli ichtiologowie, fizjolog, zoolog, algolog, hydrograf i technolog. Stacja była wyposażona w bibliotekę i urządzenia badawcze, a w 1939 r. założono stępkę pod budowę nowego statku badawczego, dostosowanego do badań na Morzu Północnym, koniecznych ze względu na rozwój naszych połowów dalekomorskich.

Wybuch wojny przerwał prace Stacji. Zbiory zostały rozproszone lub zniszczone, personel wysiedlony z Gdyni, statki badawcze uległy zniszczeniu. Pracownicy naukowci przetrwali jednak szczęśliwie wojnę i w 1945 r. wznowili prace badawcze. Powołana wówczas została placówka pod nazwą Morskiego Laboratorium Rybackiego, wchodząca w skład Głównego Morskiego Urzędu Rybackiego, a następnie departamentu w Ministerstwie Żeglugi. W 1946 r. Laboratorium zostało ponownie wyposażone w kuter badawczy „Ewa II”, a w dwa lata później otrzymało mały trawler „Michał Siedlecki”, nazwany tak dla upamiętnienia pierwszego prezesa Morskiego Instytutu Rybackiego i delegata Polski do Międzynarodowej Rady Badań Morza prof. Siedleckiego zamordowanego przez hitlerowców w Dachau.

Od początku 1949 r. nasza morska placówka naukowo-badawcza została przekształcona w ten sposób, że Morski Instytut Rybacki usamodzielniał lub wyłączył swe agendy gospodarcze (stocznie rybackie, zakłady usługowe itp.), natomiast przejął Morskie Laboratorium Rybackie. Od tego roku datuje się znaczne rozszerzenie zakresu i zasięgu prac badawczych. W Instytucie zorganizowany został dział studiów nad ekonomiką rybacką, a w terenie powstaje pierwszy oddział w Trzebieży nad Zalewem Szczecińskim (przeniesiony później do Świnoujścia) wyposażony w łódź motorową do badań na Zalewie. W następnych latach zorganizował Instytut oddział w Kołobrzegu i Ośrodek Doświadczalno-Zarybieniowy w Tolkmicku nad Zalewem Wiślanym. W Instytucie powołany zostaje do życia Dział Sprzętu Rybackiego i Techniki Połowów oraz Ośrodek Informacji Naukowej. W 1953 r. Instytut otrzymuje statek badawczy zdolny do przeprowadzania badań na dalszych morzach, przerobiony z 30 m lugro-trawlera „Birkut”, wyposażony w nowoczesną aparaturę badawczą.

W związku z rozwojem prac Morskiego Instytutu Rybackiego coraz bardziej palącą sprawą było rozszerzenie pomieszczeń. Instytut zajmuje nadal gmach wybudowany w 1938 r. dla Stacji Morskiej z niewykończonym pomieszczeniem, przeznaczonym wówczas dla przyszłego akwarium i muzeum morskiego. Po październiku 1956 r. Instytut uzyskał kredyty na dalszą rozbudowę. W 1957/58 r. dobudowano nową część gmachu przeznaczoną na bibliotekę i pracownię, a w 1959 r. zostanie zakończona nadbudowa trzeciego piętra, w którym znajdą pomieszczenia pracowni i laboratorium, dotychczas nie mające dostatecznej powierzchni. Wreszcie w 1960 r. mają być podjęte prace nad wykończeniem akwarium morskiego.

W ostatnich latach ukształtowała się obecna organizacja Instytutu. W skład jego wchodzi pięć zakładów naukowych: Ichtiologii, Oceanografii, Techniki Rybackiej, Technologii Rybnej, Ekonomiki Rybackiej. Każdy z zakładów ma kilka pracowników. Odrębną komórką jest Ośrodek Dokumentacji Naukowo-Technicznej

wraz z biblioteką. W dalszym ciągu czynne są trzy placówki terenowe. Sprawami technicznymi oraz floty badawczej Instytutu zajmuje się dział Ogólno-Techniczny. Poza tym Instytut prowadzi Zakład Usługowy Studiów Ekonomicznych Morskiego Przemysłu Rybnego, biorący udział w pracach nad planem rozwoju perspektywicznego przemysłu rybnego oraz opracowujący tematy zlecone przez przedsiębiorstwa.

Morski Instytut Rybacki liczy obecnie 7 samodzielnych pracowników naukowych (6 profesorów i 1 docent), 27 adiunktów, 14 starszych asystentów oraz 7 asystentów i 30 osób personelu techniczno-laboratoryjnego. Ze względu na zespół pracowników, zakres i wyniki badań naukowych, liczne opracowania i publikacje, Instytut ma ugruntowaną pozycję nie tylko wśród naukowo-badawczych placówek krajowych, ale i w gronie europejskich morskich placówek badawczych, z którymi utrzymuje szerokie kontakty. Poważną pozycję zajmuje Instytut w Międzynarodowej Radzie Badań Morza, w której pracach bierze czynny udział. Cenione są również prace badawcze Instytutu w gronie krajów nadbałtyckich, a z inicjatywy Instytutu podjęta została systematyczna współpraca z pokrewnymi instytucjami naukowo-badawczymi Związku Radzieckiego i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. W ostatnich latach rozszerza się współpraca Instytutu z Departamentem Rybołówstwa Organizacji Wyżywienia i Rolnictwa Narodów Zjednoczonych (*FAO — Food and Agriculture Organisation of the United Nations*), którego dyrektor odwiedził w roku bieżącym Instytut.

Jak można wnioskować z liczby pracowników i zakładów naukowych, zakres prac Instytutu jest szeroki. W dziedzinie ichtiologii do najważniejszych prac badawczych można zaliczyć studia nad najważniejszymi gatunkami ryb użytkowych, badania stanu ich stada, łowisk i ich wydajności. Studia te pozwoliły na zapoczątkowanie prognoz rybackich, opracowywanych obecnie przez Instytut na krótkie i długie okresy dla potrzeb rybołówstwa. Równoległe z tym przeprowadzane są stałe badania nad biologią poszczególnych gatunków ryb, ich odżywianiem, płodnością i wędrówkami.

W pracowniach zakładu Oceanografii prowadzone są badania ekologiczne, planktologiczne i hydrograficzne, a w ostatnich czasach rozwinęły się specjalne badania podwodne. Zasadniczym tematem badań jest wydajność biologiczna morza i w związku z tym prowadzone są szczegółowe studia nad zespołami dennymi poszczególnych rejonów morskich, nad rozmieszczeniem planktonu w tych rejonach, a prowadzone systematyczne, sezonowe opracowania warunków hydrograficznych powiązane są z zagadnieniami biologicznymi i rybackimi. W ostatnich latach podjęto badania hydrograficzne na Morzu Północnym oraz w przejściowym rejonie Cieśnin. Pod opieką działu oceanografii pozostaje zaczątek przyszłego muzeum morskiego, stale powiększającego swe zbiory.

W dziedzinie techniki rybackiej prace koncentrują się głównie nad narzędziami połowów, a szczególnie sieciami. Prowadzone są badania ich elementów, materiałów sieciowych i metod ich konserwacji, selektywności sieci, wreszcie nowych metod połowów. Z innych tematów prac można wymienić badania nad połowami tuńczyka (zaprojektowano specjalny typ wędek elektrycznych do tych połowów) oraz badania nad techniką połowów przybrzeżnych, w szczególności nad zastosowaniem w nich prądu elektrycznego.

Z prac w zakresie technologii rybnej wymienimy stałe badania właściwości surowca rybnego, ostatnio m. in. badania nad zawartością witaminy B₁₂ w rybach, udoskonalanie metod konserwacji ryb, badania nad metodami najbardziej właściwego wykorzystania produktów ubocznych przemysłu rybnego, wreszcie studia nad wykorzystaniem naszej roślinności morskiej. Prace bakteriologiczne objęły zagadnienia zanieczyszczenia bakteryjnego ładowni statków, rozkładu bakteriologicznego magazynowanej przędzy rybackiej i inne.

Zakład Ekonomiki Rybackiej przeprowadza m. in. badania nad ekonomiką pracy w morskim przemyśle rybnym, nad efektywnością eksploatacji narzędzi połowów i statków rybackich, rentownością połowów, gospodarką w portach rybackich oraz studiuje stan przemysłu rybnego w poszczególnych krajach. Prócz tego Zakład gromadzi i opracowuje dane statystyczne. Jako jedną z interesujących prac wymienić tu należy dokładną statystykę zatrudnienia w różnych działach przemysłu rybnego oraz w innych gałęziach gospodarczych z przemysłem tym związanych. W ostatnich latach podjęte zostały badania o doniosłym znaczeniu nad spożyciem ryb w Polsce. Równocześnie Zakład współpracuje przy ustalaniu bieżących i długookresowych planów przemysłu rybnego.

Morski Instytut Rybacki podjął po wojnie kontynuację wydawnictw przedwojennych. W szczególności publikowane są w oddzielnych tomach prace Instytutu. Ostatni tom (dziewiąty) tych prac ukazał się w rozmiarze 746 stron w 1957 r., tom dziesiąty jest w druku. Napływ prac i rozmiary tomów skłoniły Instytut do podzielenia w przyszłości tematyki prac na grupy, publikowane w odrębnych tomach. Informacje o bieżących pracach Instytutu oraz o bieżących zagadnieniach przemysłu rybnego zawarte są we wznowionym obecnie „Biuletynie Informacyjnym”, ukazującym się raz na kwartał lub na pół roku.

Prócz długiej listy opracowań zamieszczanych przez pracowników Instytutu na łamach czasopism oraz wydanych w formie książkowej wspomnieć należy o wydawanych przez Instytut atlasach. Atlas rybacki Morza Północnego opracowany przez Klimaję i Rutkovicza, dający szczegółowy przegląd łowisk w poszczególnych miesiącach z osiąganą na nich wydajnością, warunkami połowów itp. uzyskał powszechne i zasłużone uznanie. Na posiedzeniu Międzynarodowej Rady Badań Morza podkreślono, że Polacy stosunkowo niedawno podjęli eksploatację Morza Północnego, natomiast zdobyli się na publikację na tak wysokim poziomie, wyprzedzając w ten sposób narody korzystające od dawna z tego morza. Obecnie znajduje się w druku Atlas Łowisk Bałtyku Południowego, opracowany przez autorów poprzednio wydanego atlasu.

Rozszerzający się zasięg naszych połowów morskich i wzrastające znaczenie przemysłu rybnego w naszej gospodarce narodowej będą wymagały zwiększenia zakresu prac Instytutu. Szczególnie doniosłe znaczenie dla rozwoju badań na morzach będzie miała zdecydowana obecnie budowa nowego dużego statku badawczego, w pełni i nowoczesnie wyposażonego. Po zrealizowaniu tej inwestycji będzie możliwe podjęcie badań łowisk na morzach dalekich, co powinno poprzedzać eksploatację tych rejonów przez statki poławiające.

Na zakończenie należy wspomnieć o pracy dydaktycznej i popularyzatorskiej Morskiego Instytutu Rybackiego i jego pracowników. Zakres tych prac zwiększy się po ukończeniu akwarium morskiego oraz budowy tej części gmachu Instytutu, w której znajdzie pomieszczenie muzeum morskie i audytorium. Przewidziane jest również urządzenie pracowni dla naukowców z głębi kraju.

J. K.